



2013:21

Håstads kyrka

- renovering av värmeanläggning

Antikvarisk medverkan 2013

Kerstin Börjesson



Regionmuseet
Kristianstad
Landsantikvarien i Skåne

E-Rapport 2013:21

Håstads kyrka

- renovering av värmeanläggning

Antikvarisk medverkan 2013
Håstads socken, 1260
Lunds kommun
Skåne län

Kerstin Börjesson

Regionmuseet Kristianstad Landsantikvarien i Skåne

Kristianstad
Box 134, Stora Torg
291 22 Kristianstad
Tel 044 – 13 58 00 vx, Fax 044 – 21 49 02

Lund
Box 153, St Larsomr. Byggnad 10
221 00 Lund
Tel 046 – 15 97 80 vx, Fax 046 – 15 80 39

www.regionmuseet.se

© 2013 Regionmuseet Kristianstad / Landsantikvarien i Skåne
E-Rapport 2013:21

Omslagsfoto: Håstads kyrka sett från orgelläktaren 2013.
Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket, Gävle. Dnr 507-99-502.

Håstads kyrka – renovering av värmeanläggning

Innehåll

Inledning	5
Administrativa uppgifter	5
Historik med relevans för ärendet	5
Skadebild/Motiv till åtgärder	5
Utseende före renoveringen	6
Utförda åtgärder	6
Eldragning	6
Radiatorer och bänkvärmare	7
Målningsarbeten	7
Iakttagelser under restaureringen	8
Avvikelser från arbetshandlingarna	8
Kulturhistorisk bedömning av utförda åtgärder	8
Handlingar med relevans för ärendet	8
Bilaga 1	9
Ritningar	9
Bilaga 2	11
Materialbeskrivning	11
Bilaga 3	12
Bilddokumentation	12



Håstad ligger i Lunds kommun i Skåne.



Håstads kyrka ligger norr om Lunds tätort i den lilla byn med samma namn.

Inledning

Torns församling i Lunds kyrkliga samfällighet ansökte 2011 om att modernisera värmeanläggningen i Håstads kyrka. Renoveringsarbetet utfördes under våren 2013. Åtgärderna omfattade utbyte av äldre bänkvärmare och radiatorer, kablage till de nya installationerna samt putsning och ommålning i samband med arbetena. Vid arbetena medverkade undertecknad antikvarie från Regionmuseet enligt Länsstyrelsens beslut.

Administrativa uppgifter

Objekt	Håstads kyrka
Socken	Håstads socken, 1260
Kommun	Lunds kommun
Regionmuseets dnr	L12.30-63-13-1260
Arbetshandlingar	Ansökan till länsstyrelsen 2011-12-07
Byggherre	Lunds kyrkliga samfällighet
Entreprenör	Elektro-Habe AB, Fredrik Lidström Måleri: Rosenqvist Måleri; Linderöd
Antikvarisk kontrollant	Regionmuseet Kristianstad/ Landsantikvarien i Skåne genom Kerstin Börjesson
Antikvarisk slutbesiktning	2013-05-03
Bidrag	KAE
Rapport granskad av	Anna Rabow

Historik med relevans för ärendet

Håstads kyrkas äldsta delar består av ett långhus från 1200-talet uppfört i tegel och ett senmedeltida torn av gråsten. I mitten av 1800-talet byggdes kyrkan om under ledning av C. G. Brunius. Långhuset byggdes till med två korsarmar samt ett nytt korparti. Tornet byggdes också om vid samma tidpunkt. År 1909 brann det i kyrkan då takstolar och trävalv blev allvarligt skadade. Kyrkan renoverades 1911 och det nuvarande innertaket byggdes, ett tredingstak med mörkbetsad panel. Väggarna kvadermålades och nytt golv lades. Väggarna har sedan dess målats vita och det nuvarande tegelgolvet lades 1956. Kyrkans värmeanläggning med direktverkande el är från 1954.

Skadebild/Motiv till åtgärder

Den befintliga värmeanläggningen från 1950-talet och fungerade dåligt. Under en el-revision 2011 hade man fått anmärkningar på bänkvärmarnas kondition. Bänkvärmarna hade haft så hög ytvärme att de skadat det lackade trägolvet i bänkkvarteren. Bänkvärmarna orsakade också sotning och nedsmutsning på bänkar och golv. Skyddsjorden till värmeanläggningen var inte heller godkänd. Motiveringen

till åtgärderna var att man ville få ett bättre och mer energisnålt inomhusklimat med fukt och temperaturstyrning samt att gamla ledningar kunde vara brandfarliga. De äldre radiatorerna och bänkvärmarna med hög ytvärme bidrog också till nedsmutsning av kyrkorummet.

Utseende före renoveringen

Den befintliga el-värmeanläggningen bestod av 33 bänkvärmare s.k. strålningsvärmare och 11 vägghängda radiatorer av olika format. Radiatorerna var fördelade med två radiatorer i vapenhuset och utöver bänkradiatorerna sju vägghängda radiatorer i kyrkorummet. På orgelläktaren fanns två kamrörsradiatorer. Värmeanläggningen hade en total effekt på 33 375 kW.

Utförda åtgärder

Åtgärderna omfattade nya matningar till elvärme, inkoppling i befintlig elcentral i tornets andra våning samt delvis ny kanalisation om nödvändigt och efterlagning med målning och putslagning. Möjligheterna att återanvända de gamla elkanalerna var okända innan arbetets början. Samtliga bänkvärmare och radiatorer fördelades och monterades på samma platser som tidigare.

Eldragning

De befintliga ledningarna till långhusets bänkvärmare är dragna genom östra tornmuren, söder om ingången till långhuset. Från elcentralen som är belägen i tornets andra våning går ledningarna längs insidan av tornets västra mur och där efter inne i en murad bänk längs vapenhusets södra sida. En förhoppning fanns att ledningarna skulle gå att demontera men då dessa var inmurade fanns det två val; antingen att dra nya ledningar eller att använda de gamla och endast dra nya inne i långhuset. Kontroll av ledningarna genom isolationsmätning (ledningarna ”meggades”) visade att dessa var funktionsdugliga, vilket kan förklaras med att inmurade ledningar håller längre än ledningar som ligger öppet. Övriga ledningar till värmeinstallationerna behövde dock förnyas. Från tornmuren gick ledningarna under bänkkvarterets golv. Ledningarna i bänkarna låg i en kabelränna med golvbräda som lätt gick att demontera och därmed inte innebar några ingrepp i bänkkvarterets golv. Från bänkkvarteret och vidare i kyrkorummet gick ledningarna i rör under tegelgolvet. El-firman lyckades genom mycket lirkande dra igenom nya ledningar i de befintliga rören under golven. På så sätt undgick man även ingrepp i tegelgolvet. De nya ledningarna kopplades från dosor vid de främre bänkraderna i vartdera bänkkvarter. Det norra ledningsröret gick upp vid korets nordvästra hörn och därifrån drogs ledningen längs golvsockeln till radiatoren vid korsarmens östra vägg. Ledning till radiatoren på västra sidan i korsarmen drogs längs golvet. I södra korsarmen gick ledningsrören upp vid motsvarande radiator längs östra

väggen och fram till radiatorn under korets södra fönster. Härifrån drogs sedan ledningen vidare längs golvsockeln upp till sakristian och dess radiatorer.

Ledningar radiatorerna i vapenhuset drogs från västra sidan av andra tornvåningen och ned längs väggen. Ledningarna klamrades fast och målades in, se bildbilaga.

Radiatorer och bänkvärmare

De befintliga radiatorerna i långhuset och korsarmarna var skrymmande men smälte bra in i omgivningen genom sina släta vitmålade utsidor. Vid demontering av radiatorerna i långhuset och koret upptäcktes att dessa var fästade på skivor av eternit. Eterniten monterades och slängdes enligt regelverket för skadligt avfall. De nya radiatorerna monterades på vägg.

På orgelläktaren monterades nya kamrörsradiatorer istället för de befintliga.

Det nya värmesystemet styrs genom fukt en befintlig fuktmätare i nuläget men är planerat att kopplas in till samfällighetens centrala styr- och reglersystem för fukt och värme (Citec). Nya givare för fukt och värmeregleringen behöver då monteras i kyrkan.

Målningsarbeten

Bakom eternitskivorna som radiatorerna var fästade fanns kvadermålningen från 1911 bevarad. Kvadermålningen var utförd i kalk- och oljefärg i en gulbrun nyans med bruna fogar. Under kvadermålningen var väggen vitmålad. Kyrkans väggar var kring sekelskiftet kvadermålade upp till valven och dekorerade med bårder av stiliserade blommor och blad. Det bestämdes att kvadermålningen skulle bevaras bakom de nya radiatorerna i koret och övriga partiermålas över. Ett stycke kvadermålning bevarades även bakom och nedanför radiatorn i norra korsarmens västra vägg.

Intill korets norra och södra radiatorer flagade färgen i stor omfattning och underliggande puts var också mycket skadad och porös. Viss putslagning utfördes och väggen under fönstret målades om. Putslagningen gjordes med kalkbruk (målarkalk) och väggarna målades med Wibo Emulsionsfärg. Befintligt färgskikt bestod av akrylharts (se även materialbeskrivning bilaga 2).

En del skador på bänkar i samband med arbetena målades i. Bänkskärmarna är målade i grågrönt med ljusare grön färg i speglarna. En äldre mörkare grön färg syns under det befintliga färgskiktet. Bänkarna är målade i linoljefärg med undantag av överliggarna som är målade i alkydoljefärg. Samma färgtyper användes vid lagningsarbetet.

Iakttagelser under restaureringen

I koret finns ett brädgolv täckt av en röd linoleummatta i dåligt skick. Golvet svarar också något när man går på det. Golvet behöver ses över under en kommande renovering.

Avvikelser från arbetshandlingarna

Inga avvikelser från arbetshandlingarna har skett. Ingreppen blev mindre än vad man beräknat och åtgärderna följde länsstyrelsens beslut.

Kulturhistorisk bedömning av utförda åtgärder

Ur antikvarisk synpunkt var det angeläget att byta radiatorer och ledningar i kyrkan för att inte riskera brand och även för att få ett bättre inomhusklimat i kyrkan. De utförda åtgärderna utfördes i samförstånd med medverkande antikvarie och med god hänsyn till kyrkan och dess inventarier. Innan ärendet kan avslutas kvarstår dock klimatmätning av kyrkan vilket enligt länsstyrelsens beslut ska ske under ett års tid efter renovering av värmesystemet. Klimatmätningarna kommer att påbörjas under november 2013 och ska enligt länsstyrelsens beslut inrapporteras i november året därpå. Rapporteringen av mätningarna samfälligheten.

Handlingar med relevans för ärendet

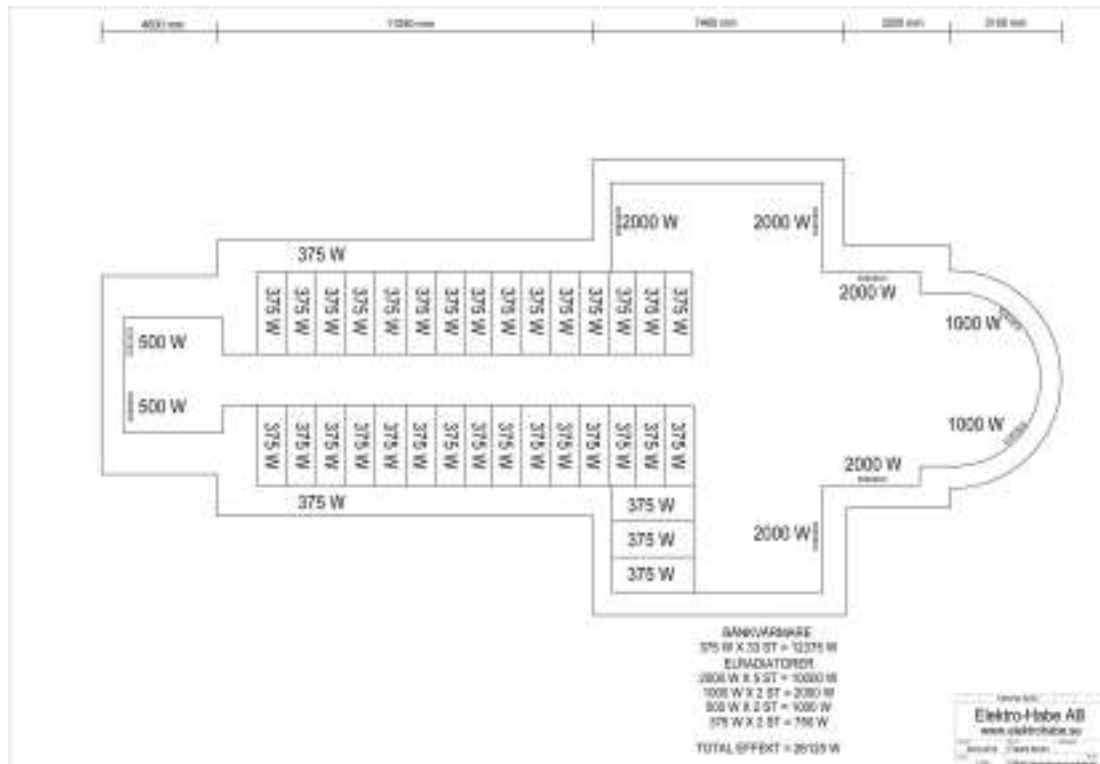
2011-12-07	Tillståndsansökan
2012-01-12	Beslut från Länsstyrelsen 433-23584-11
2013-04-24	Handlingar El-Habe; installationsschema, totaleffekt och gruppförteckning (medföljer rapporten se bilaga).

Lund 130902

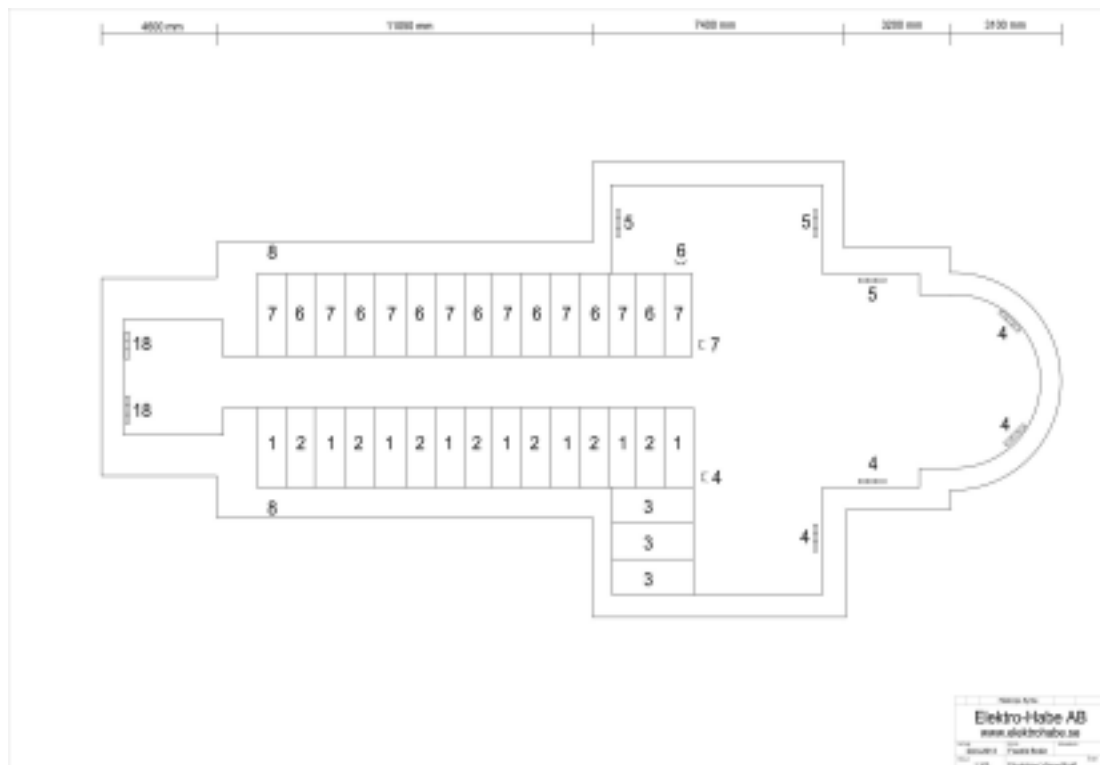
Kerstin Börjesson

Bilaga 1

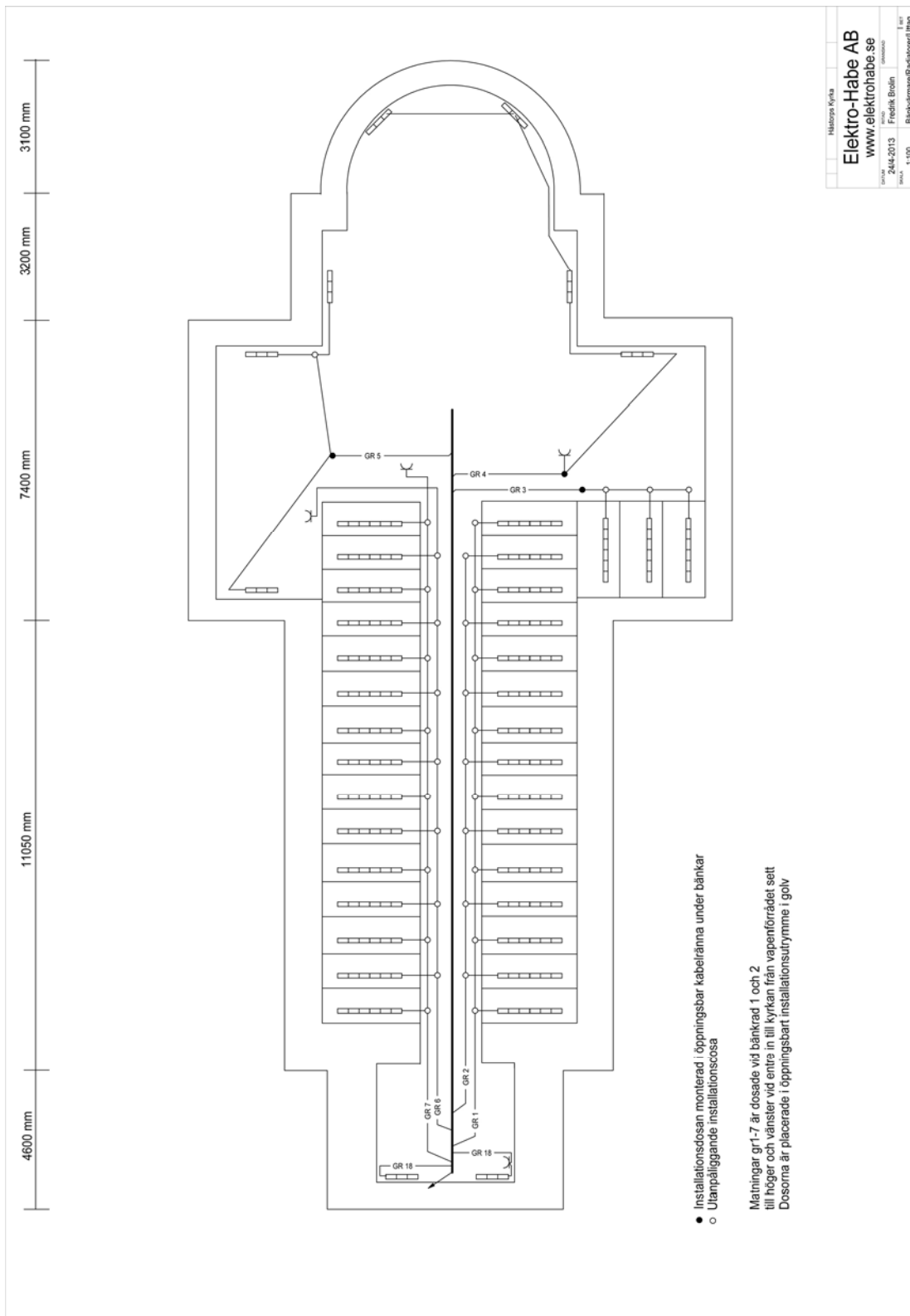
Ritningar



Totaleffekt värme ny värmeanläggning. Elektro Habe AB Fredrik Brolin 20130424.



Gruppförteckning till ny värmeanläggning. Elektro Habe AB Fredrik Brolin 20130424.



Installationsschema för bänkvärme, radiatorer och uttag. Elektro Habe AB Fredrik Brölin 20130424.

Bilaga 2

Materialbeskrivning

Målningsbättring väggar långhus	Wibo Emulisionsfärg			
Putslagning väggar långhus	Målarkalk AB Kulekalk	lagrad	2år	
Målningslagningar bänkar	Ottossons Linoljefärg			
Målningslagning vägg, vapenhus	Maxit serpo Kulturkalkfärg			
Putslagningarna vapenhus	Målarkalk AB Kulekalk	lagrad	2år	
Målning innertak vapenhus	Ottossons Linoljefärg			

Bilaga 3

Bilddokumentation



I absiden, sakristian, ligger en äldre linoleummatta på ett brädgolv. I fonden syns den befintliga radiatorn före utförd renovering



Bänkvärmare från 1950-talet var monterade under bänkarna. Till höger syns radiator i vapenuset. Ledningsdragningen går inne i väggen troligtvis i dörrsmynan och upp till tornets andra våning. Fotografier tagna före renoveringen.



Befintlig vägghängd radiator i norra korsarmen, före renoveringen. De vägghängda radiatorerna var monterade på skivor av eternit.



Matarledningar till värmen låg inmurade i vapenbusets murade bänkar. Ledningarna i denna del byttes inte ut då de var i tillförlitligt skick. Matarledning i bänkkvarteren drogs i befintlig kabelränna. Härifrån drogs ledningarna vidare till korarmarna och därifrån till kor och absid.



Under eternitskivorna fanns en kvadermålning från tidigt 1900-tal bevarad. Puts och målningskiktet var i dåligt skick. Här syns den södra korsidan.



I norra korsarmen syntes avtryck i äldre målningskiktet efter borttagna bänkrader.



Ledning matades i rör under tegelgolvet fram till korsarmens nordöstra hörn (t.v.) och vid korets sydöstra hörn (t.h.)



Elcentralen är belägen på tornets andra våning med placering mot västra väggen.



Ny radiator vid korets södra sida. Väggen har putslagats och målats in.



Ny radiator i sakristian. Bakom radiatorerna i sakristian finns kvadermålningen bevarad.



Radiator i norra korsarmen där ett synligt parti av kvadermålning bevarades.



Ny kamrörsradiator på läktaren. T.b. Ny radiator i vapenhuset.

Regionmuseets E-rapportserie 2013

Kulturmiljö

1. Utvändig renovering av Stoby kyrka, Stoby sn, AM, Åsa Eriksson Green, 2012
2. Brösarps station, Ravlunda sn, AM, Helena Rosenberg, 2012
3. Gustav Adolfs kyrka – invändig ombyggnad, Helsingborg sn, AM, Maria Sträng, 2011–2012
4. Vittskövle kyrka – invändig ombyggnad, Vittskövle sn, AM, Jennie Björklund, 2012
5. Vattenmöllan – omläggning av östra takfallet, Brunnby sn, AM, Ingela Blomén, 2012
6. Stångby kyrka – tillgänglighetsanpassning av entré, Stångby sn, AM, Kerstin Börjesson, 2012
7. Västra Hoby kyrka – tillgänglighetsanpassning av entré, Västra Hoby sn, AM, Kerstin Börjesson, 2012
8. Håstads kyrka – tillgänglighetsanpassning av entré, Håstad sn, AM, Kerstin Börjesson, 2012
9. Tyggården, Kristianstad sn, AM, Helena Rosenberg, 2012
10. Hustoftagården, Väsby sn, AM, Anna Rabow och Heikki Ranta, 2010
11. Villa Sagan, Örkelljunga sn, AF, Helena Rosenberg, 2013
12. Norra Strö kyrka – ommålning av plåttak, Norra Strö sn, AM, Åsa Eriksson Green, 2008
13. Tobaksfröer i Skåne, Förstudie, Åsa Jakobsson, 2012
14. Helsingborgs rådhus – trappräcke i västra trapphallen, Helsingborgs sn, AM, Maria Sträng, 2011
15. Inventering och värdering av stenmurar i området Galgbacken, Dalby, PJ, Åsa Jakobsson och Patrik Olsson, 2013
16. Norra Mellby kyrkogård, Norra Mellby sn, VP, Jennie Björklund, Åsa Eriksson Green, Åsa Jakobsson och Emelie Petersson, 2012
17. Fritidsbadet i Ystad, Ystad sn, AF, Anna Rabow och Helena Rosenberg, 2013
18. Krubbemölla – omläggning av stråtak och restaurering av kvarnränna, Vitaby sn, AM, Emelie Petersson, 2013
19. Ekestad folkets park – renovering av betongtrappa, Österslöv sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2013
20. Ballingstorp och Per-Ols – diverse åtgärder 2013, Kviinge sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2013
21. Håstads kyrka – renovering av värmeanläggning, Håstad sn, AM, Kerstin Börjesson, 2013

Förkortningar:

AF-antikvarisk förundersökning
AM- antikvarisk medverkan
AU-arkeologisk utredning
DK- dokumentation, övrigt

FU- arkeologisk förundersökning
KA- kulturhistorisk analys
MD-murverksdokumentation
OU- osteologisk undersökning

PJ- projektrapport
UN- arkeologisk undersökning
BD- byggnadsdokumentation
BAD-byggn-ark-dokumentation

